№ 41 ՇԱԲԱԹ ԱՊՐԻԼԻ 14

1890

ՏԱՍՆ ԵՒ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՇԱԲԱԹ ԱՊՐԻԼԻ 14 № 41

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

ՆԵՐԿԱՅ 1890 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

„ՄՇԱԿ“
ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

կը հրատարակվի Թիֆլիսում, նոյն դիրքով և նոյն պրոգրամայով: Մենք ստանում ենք սեփական ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլի է, վեց ամսվանը 6 րուբլի.

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բարօնսկայա և Բաղարնայա փողոցների անկիւնում, Թամամշեվի տանը).

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Փոթի քաղաքի դրութիւնը. Նամակ Արմաւիրից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Թիւրքիայից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հայրիկը.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՓՈԹԻ ՔԱՂԱՔԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Այս երկրորդ անգամն է, որ գալիս եմ փոթի: Երկու անգամվայ այցելութեանս միջոցին էլ, եկայ այն եզրակացութեանը, որ այստեղ կեանք չը կայ: Առաջին անգամին՝ աշնանային օրեր էին. ամբողջ փոթին իր շրջականերով կորած էր անձրևի կաթիլների և թխպի մէջ: Քաղաքը մահացած էր մեռելային լռութեան, և ես այդ վերագրեցի եղանակի վատութեանը: Իսկ այժմ, որ եղանակները գեղեցիկ և գարնանային են, ամբողջ փոթին ծածկված է կանաչով և ծաղկով. բայց և այնպէս, սրա ուղղաձիգ, լայն, հարթ և ծառազարդ փողոցներով հարիւր քայլ անելուց յետոյ, հագիւ մի մարդու ես պատահում: Նայելով այս կանաչազգեստ քաղաքի վրա, զգալով տիրող մեռելային լռութեան ընկճող ծանրութիւնը՝ մտածում ես, որ այս տարօրինակ ամայութիւնը մի պատճառ ունի:

փոթին ունեցել է իր փառաւոր անցեալը: Ում յայտնի չէ, որ մինչև վերջին ռուս-թիւրքական պատերազմը՝ փոթին էր արտասահմանի և Կովկասի հաղորդակցութեան կենտրոնակէտը: Արտասահմանի ապրանքը այստեղից էր մտնում Կովկաս, և վերջինի հում նիւթերը՝ այստեղից էին արտահանվում դէպի արտասահման: Այդպիսով փոթին՝ յայտնի վաճառականական քաղաք էր և տեղական վաճառականները մեծ գումարների հետ էին խաղում:

Պատերազմից յետոյ, Բաթումը անցնելով ռուսաց ձեռքը և աւելի յարմար դիրք և նաւահանգիստ ունենալով, անասելի արագութեամբ առաջադիմեց և չարունակում է առաջադիմել: Այստեղի բոլոր, փոքր ի շատէ նշանաւոր վաճառականները տեղափոխվեցան Բաթում: փոթին զրկվելով վաճառականական հրապուրող պայմաններից, բնութիւնից էլ օժտված լինելով ճահճային միազմներով վարակված օդով, կորցրեց իր բնակիչների նշանաւոր մասը, ընկաւ:

Այժմ այստեղից դէպի արտասահման արտահանվում են—մարգանեց, քարածուխ և սիմինդր, որոնց առևտուրը գտնվում է օտարական վաճառականների ձեռքում: Բնակիչների թիւը հասնում է մի քանի հազարի, որոնց մեծ մասը մինգրելներ են, ապա վրացիներ, ռուսներ, հայեր և այլն: Այս կարճ միջոցին, ես կարողացայ մօտ ծանօթանալ միայն հայերի կեանքի հետ, որի մասին և ուզում եմ մի փոքր խօսել:

Հայերը չորս հարիւր հոգու չափ կան: Մօտ քսան ընտանիք հաստատ բնակիչներ, որոնց մեծ մասը վրացախօս են: Հայ մշակների թիւը հասնում է 140-ի, որոնցից 10-ը պարսկաստանցիներ են, իսկ մնացածները՝ մշեցիներ: Մշեցիների գործն է—դատարկել մարգանեցի, քարածուխի և սիմինդրի վագոնները և բեռնել նաւերը: Այդ դըժոխային աշխատութիւնից փախչում են քնքոյշ ու նուրբ կազմուածքով մինգրելները: Հազար պուդը բեռնելու և դատարկելու համար ստանում են 7—8 րուբլի: Այն ինչ Բաթումում, մի և նոյն գործը կատարելու համար, ստանում են 12—15 րուբլի: Այստեղ այդքան քիչ վարձատրութիւն ստանալու պատճառն այն է, որ մշակները սիրով չեն գործում:

Բանում են «փոստաներով» (արտէլ). ամեն մի «փոստան» ունի իր «փոստաբաշին» (արտէլի գլխաւորը), որը և գործ է գտնում և սակարկում: Ամեն մի փոստայում լինում է 20—30 մարդ: Համագիւղացիները՝ իրանց միջից փոստաբաշի ընտրում են նրան, ով որ հէնց հայրենիքում յարգված է եղել իր նիւթականապէս բարձր դրութեամբ: Շատ անգամ փոստաբաշիները ի չարն են գործ դնում իրանց իշխանութիւնը: Ահա թէ ինչպէս:

փոստաբաշիները աշխատում են իրար ձեռքից խլել գործը. երբ դրանցից մինը որոշեալ գործի համար պահանջում է 9 ր., միւսը յանձն է առնում կատարել 8-ով, երրորդը 7-ով, այդպէս վնասվում են իրանք մշակները, օգտվում են ապրանքատէրերը: Այն ինչ, եթէ մշակները համաձայն գործէին, օրինակ 1000 պուդի համար 12 ր. պահանջէին, ամեն մի փոստան էլ գործ կունենար, որովհետև, ինչպէս վերևում ասեցի, այլազգի մշակները փախչում են այդ դժուար գործից, իսկ ապրանքատէրերն էլ չեն կարող գործը յետ գցել: փոստաբաշին, որքան էլ էժան գնով վերցնի, նա էլի կաշխատէ, թէև նրա վարձն էլ այնքան է, որքան հասարակ մշակինը, բայց նրա և մշակի մէջ այն տարբերութիւնը կայ, որ փոստաբաշին որոշում է փուռը և կերակրի տեղը, որտեղից մշակները միշտ պէտք է հաց և կերակուր ստանան: Դրա համար, թէ փռնչին և թէ կերակուր եփողը փոստաբաշուն տալիս են տոկոս, 100-ից 10 իրանց վաճառած ապրանքի գնից:

Եթէ պատահում են մարդիկ, որ ուզում են այդ տգէտներին հասկացնել, որ դրանք կարող են աւելի շատ ստանալ, եթէ սիրով գործեն, չեն հաւատում և շատ անգամ էլ կասկածում են....

Սրանց ապրուստը նոյնն է, ինչ որ է և մեր միւս քաղաքների մշակներինը,—մի և նոյն կեղտոտ, խոնաւ բնակարանները, նոյն կեղտոտ շորերը, տաք, փոքր ինչ սննդարար կերակրից զուրկ լինելը: Պէտք է ասել, որ այստեղ շատ մշակ է մեռնում: Անցեալ օրը գերեզմանոցում, իրանք մշակները ինձ ցոյց տուին այն տեղը, ուր երեք տարվայ ընթացքում թաղվում են մեռածները: Հաշւեցի 32 գերեզման, ուրեմն տարվայ մէջ հարիւրից 10% է մեռնում:

Մոռացայ ասել, որ այստեղի հայերը ունեն մի կիսաքանդ, բոլորովին անշուք, փայտաշէն եկեղեցի, մի քահանայով: Ամբողջ տարվայ ընթացքում, միայն Զատկին եկեղեցի գալով բոլորը միասին, տեսան որ եկեղեցին քանդվում է. սկսեցին նորոգելու մասին խօսել:

Նամակս վերջացնելուց յետոյ լսեցի, որ այսօր հայերը վճռել են ժողվել և իրանց կիսաքանդ եկեղեցին նորոգելու միջոցներ գտնել:

Վ.

ՆԱՄԱԿ ԱՐՄԱՒԻՐԻՑ

Ապրիլի 3-ին

Հայոց Բարեգործական ընկերութեան տեղական վարչութեան հրաւէրով, ապրիլի 3-ին կայացաւ նոյն ընկերութեան անդամների և հասարակութեան խառն ժողովը: Խառն ժողովի նպատակն էր հասկացնել հասարակութեան հայոց Բարեգոր-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՐԻԿԸ

Այդ միջոցին սենեակի դուռը ճռճռաց. շէմքի վրա յայտնվեցաւ ցնցոտիներ հագած մի հայաստանցի, որը լռութեամբ տրեխները հանեց դրան մօտ, ձեռքի կոշտ գաւազանը ուսի կտաւէ տոպրակի հետ գետին դրաւ, կեղտոտ թաշկինակներով փաթաթած ֆէսը հանեց գլխից, լռութեամբ յառաջացաւ, չոքեց և համբուրեց Հայրիկի քղանցքը...

Հայրիկի դէմքը մթնվեցաւ, ես տեսայ նրա ճակատի վրա խորշոմներ, և դէմքի վրա մի կսկծալի արտայայտութիւն:

Այլ ես հեգնական ժպիտն անհետացաւ այդ կըրօնաւորի դէմքից և տեղի տուաւ մի դառն ժըպիտի, որը խաղում էր նրա դէմքի վրա և ապա ծածկվում կարծես դէմքի վրայից սահող մի ամպի տակ, մի ամպ, որ տալիս էր նրա դէմքին տառապանքներից և ճնշող տպաւորութիւններից խոկոյն յուզվող անձի կերպարանք:

Հայաստանցին համբուրեց հագուստի քղանցքը, համարեա լցեց պարզած ձեռքը, յետոյ ոտքի ելաւ և թող տուաւ որ աչքից հոսող արտասուքների կաթիլները գլորվելով ընկնէին ցնցոտիների վրա:

—Որտեղացի ես, հարցրեց Հայրիկը յուզված և խուլ ձայնով:

—Բի մեռնեմ, Հայրիկ, պատասխանից աղխզորմ ձայնով հայաստանցին—խեղճացի եմ... մէկ ամիս է, որ եկել եմ Պօլիս:

—Ինչու ես եկեր, մարդ, հայրենիքըդ մէջ քիչ հող կայ, ձեր արտերի հողերը վատ հող են, ջուր քիչ ունիք...

—Կարծում են թէ ոսկի է թափված Կ. Պօլսի փողոցներում, մէջ մտաւ Խորէնը:

Հայրիկը և նոյն իսկ ես էլ մի չեշտակի դառն նայուածք ձգեցինք ծիծաղելով ասված այդ խօսքերը արտասանողի վրա:

—Եամմն, Հայրիկ, մրմնջաց հայաստանցին—հայ ազգը արևոդ մեռնի, գիկ մի անիծէ... վիզը կոտրվի պատճառ լինողին... այ, ասեմ... ինչքան ցորեն ունէինք չ ա հ ն ա յ ի ն 1) տուինք, էլ խ ե տ 2) չը պրծանք... ախ, ախ, զարկին տարին մեր եզներ, գիմ տուն Մլօենց Մարկոս աղէն դ է ա ֆ թ ե ց 3)... մնացինք մօրէ մերկ... ես էլ բըռնեցի կնկանս ձեռքից, առի լաճերս Վան գնացի, որ բ ա լ ք ի մ ս ա ր ե կ ո ւ թ ե ն ո վ 4) խաց վաստկեմ... Վան մէկ տարի մնացինք... էհ, Հայրիկ, էլ ինչ ասեմ, ամեն բան դու գիտես, ես կարող էի ն ո ւ փ ու ս 5) տալ... թողի կնիկս դ ր կ ե ց ն ե ր ի 6) ո ւ մ ո ւ տ ի ն 7), առի գիմ ճ է օ ղ լ ա ճ 8), եկայ Ստամբօլ...

Հայրիկի ճակատի վրա հետզհետէ աւելանում էին խորշոմները:

Հայաստանցին մի հսկայ, առողջ կազմուածքով, թիկնաւէտ անձ էր, մօտ 40 տարեկան, բայց երբ պատմում էր և արտասվում, ծռվում էր հետզհետէ նրա մէջքը և երբ նա պատմեց թէ ինչպէս ճանապարհին իր որդին հիւանդացաւ և երբ Պօլիս եկան, ինչպէս անգործ մնացին և երբ՝

—Մինչև էսօրս էլ գործ չունենք.... երկու օր է, որ մուրացկանութիւն եմ անում բառերը արտասանեց, ծռվեց, ձեռքը ճակատին խփեց և գոչեց խռպոտ ձայնով.

—Եամմն Հայրիկ, ոտացդ հողն եմ, ազատիր ինձ մուրալուց, երթամ մեր երկիր, փչուր մը հող գտնեմ, կամ մ ա ր ա բ ա 1) լինեմ, միայն թէ ձեռք չը պարզեմ ուրիշների և թուք ու մուր չը լսեմ....

Ասեց, քաշվեց պատի տակը, պպզեց գետնին, գլուխը ձեռքերի մէջ առաւ և տեսնվում էր նրա արտասուքի կաթիլները, որոնք թրջում էին գորգը:

Հայրիկը դէպի վեր էր նայում գունաթափ, դողում էին նրա շրթունքները, աչքերը բաց ու խուփ էին լինում և նա վառված պապիրոսը անշարժ բռնել էր աջ ձեռքին, որի ծուխը մեղմութեամբ գալիս մտնում էր նրա սպիտակ մօրուքի մէջ և այնտեղից տարածվում էր շղարշի պէս դէպի դէմքը.....

Յովհաննէս-աղան գլուխը կախել՝ լուռ էր և Խորէն սրբազանը ապշած երբեմն հայաստանցուն, երբեմն Հայրիկին և երբեմն Յովհաննէս-աղային նայելով, բերանն էր գցում միմեանց ետևից նըռան հատիկներ:

Պահ մի ընդհանուր լռութիւն տիրեց սենեակում:

Յանկարծ Հայրիկը շարժվեց տեղից, նայեց հայաստանցուն, ծխեց պապիրոսը, դառն ժպտով նայեց Խորէնին և դառնալով Յովհաննէս-աղային, ասեց խուլ ձայնով.

—Փող տուր ինձ, Յովհաննէս-աղա....

Վաճառականը մի յուսահատ կերպարանքով նայեց նրան և շշնջաց.

—Մի մէջիդ փող ունեմ միայն, Հայրիկ:

Հայրիկը լռեց, յետոյ չորս կողմը նայելով, թօթուեց իրեն, ոտքի ելաւ և դէմքը խոժոռած մի երկու շրջան գործեց սենեակի մէջ, ապա կանգ առաւ Խորէն սրբազանի մօտ և ասեց.

—Խորէն սրբազան, հինգ ոսկի տուր ինձ:

—Ե՞ս, գոչեց սրբազանը— ինչ ես անում հինգ ոսկի:

—Տուր, եթէ ունիս....

—Ունիմ, բայց.... երեկոյեան դերձակիս պիտի տամ....

Հայրիկը մի շանթահար ակնարկով նայեց նըրան և ասեց.

—Ալաղէ վերարկուդ ես կարել տուել, ապա երեսը դարձրեց մի կողմը, որպէս զի սենեակի մէջ եղողները չը տեսնէին այն երկու կաթիլ արցունքը, որոնք արագութեամբ դուրս թռան ակնակապիճներից և թրջեցին մօրուքի մի քանի մազերը:

Յանկարծ Հայրիկը ասեց հայաստանցուն.

—Առ այս վերարկուն, տաս ոսկի արժէ, բայց հինգ կը տան և վաղը ճանապարհ ընկիր.... գնա, շուտ:

—Հայրիկ.... գոչեց Յովհաննէս-աղան:

—Վահ.... գոռաց Խորէնը:

Հայաստանցին Հայրիկի նոր կարել տուած վերարկուն ձեռքին, շփոթված կանգնել էր:

---

1) Ցորենի տուրք հաւաքողները կոչվում են չ ա հ ն ա. 2) Նորէն. 3) Խլեց, սեփականացրեց. 4) Գուցէ մշակութիւնով. 5) Անձնական տուրք. 6) Դրացիների. 7) Յոյսին. 8) Մեծ որդին.

1) Վարձով բանող մշակ:

ծական ընկերութեան նպատակը և հրաւիրել ընկերութեանն անդամակցելու: Օրիորդաց դպրոցի դահլիճը, ուր կայացաւ ժողովը, թերևս առաջին անգամն էր տեսնում այդպիսի մեծ բազմութիւն: Ժողովին նախագահում էր պ. Ալէքսանդր Թորոսեանց, որը այս գործի թելադիրն է և ղեկավարը: Նա մի ամենաքաղցր ձայնով բացատրեց ժողովականներին բարեգործութեան նշանակութիւնը: Նրանից յետոյ Արմաւիրի հոգևորականութեան ամենալաւ ներկայացուցիչը, հայր Գաբրիէլը, կարդաց ընկերութեան կանոնադրութիւնը և հրահանգը, դժուարիմաց տեղերը բացատրելով: Ապա ամբիոն բարձրացաւ Արմաւիրի երիտասարդութեան ներկայացուցիչ, պ. Բաղդասար Կուսիկեանց և կարդաց մի ճառ, որով և հասարակութեան ոգևորութիւնը իր գագաթնակէտին հասցրեց: Արմաւիրի չերքեզախօս ժողովուրդը, որի մեծամասնութիւնը հայերէն դժուարութեամբ է հասկանում, կատարելապէս ոգևորված էր, նոյն իսկ յուզված: Ժողովուրդը փառաւորապէս ապացուցեց, որ հայի սիրտ է կրում իր կրծքում: Ընկերութեան մշտական անդամ ստորագրվեցան 25 անձինք, իսկ մշտական անդամակցութեան վճարի, տարեկան անդամակցութեան և միանուագ նուէրների ստորագրութեան ընդհանուր գումարը նոյն ժողովում հասաւ 8900 րուբլու: Ստորագրութիւնը դեռ ևս շարունակվում է և ապագայի համար մեծամեծ յոյսեր կարելի է տածել: Այս բոլորից յետոյ աւելացնենք, որ այսպիսի մի պատկառելի գումար [illegible]

[illegible]

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

[illegible]

պէտք է հետապնդէր, մեր կարծիքով, մանաւանդ չերմապահութեամբ պարապողներին, մեր վաճառականներին (աւելի ևս ագուլեցիներին, որոնք Երևանում գլխաւորապէս չերմապահութեամբ են զբաղվում): Բայց չը նայելով որ դասախօսութիւնը թէ նիւթի կողմից հետաքրքրական էր և ունէր գործնական ուղղութիւն, թէ վերջապէս կարդացվեց Բարեգործական ընկերութեան օգտին,—ոչ մի վաճառական, ոչ մի ագուլեցի, ոչ մի չերմապահ արժանի չը համարեց գալ՝ պ. Մուսինեանի գեղեցիկ դասախօսութիւնը լսելու: Իսկ երբ որ չուտով կը բացվի մեր քաղաքում մի ց ի ր կ, իր ձիերով, պար եկող աղջիկներով ու կլօուններով,—ցիրկի դահլիճը անմիջապէս կը լցվի Երևանեան նահանգի տնտեսական կեանքով հետաքրքրվող (?) մեր հասարակութեան ամեն դասակարգի ներկայացուցիչներով»:

—

Մեզ գրում են ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ հետևեալը. Թէև այժմ հոգում են մեր քաղաքի մաքրութեան մասին, բայց դարձեալ կան փողոցներ Ալէքսանդրօպօլում, որոնք սաստիկ անմաքուր են: Հրաւիրում ենք այդ հանգամանքի վրա տեղական վարչութեան ուշադրութիւնը:»

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼՈՒՄ, ինչպէս մեզ գրում են, ապրիլի 3-ին, կայացաւ հայ թատրոնասէրների ներկայացում: Խաղացին Սունդուկեանցի «Էլի մէկ զոհ» պիէսան և «Անմոռուկ կատակ» վօդևիլը, Չմշկեանի փոխադրութիւն: Թղթակիցն աւելացնում է, որ բացի տիկին Յովհաննիսեանից և պ. Ջալալեանցից, մնացած սիրողները թոյլ էին իրանց դերերում:

—

ԿԱՂԶՈՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Պ. բժիշկ Գ. Կաճկաճեանի ջանքերով կազմւում ևս, 1889 թւից, հաստատվեց Կովկասեան Հայոց Բարեգործական ընկերութեան ճիւղը, 42 անդամների մասնակցութեամբ, սակայն գնալով անդամների թիւը հետզհետէ պակասում է: Եւ զարմանալի էլ չէ որ այդպէս է լինում, երբ ընկերութեան ճիւղի վարչութիւնը կամայականաբար ջնջում է անդամների ցուցակից ամեն մի անդամին, որը գէթ մի անգամ, զբաղված լինելու պատճառով, եկած չէ ընկերութեան ընդհանուր ժողովին:»

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Ցեղիս հայոց դըպրոցներից մէնի տեսուչը մի նոր մ ա ն կ ա վ ա ր ժ ա կ ա ն միջոց է գտել աշակերտներին պատժելու. չարութիւն անող երեխաների երեսին մուր է քսել տալիս և ապա շրջել տալիս բոլոր դասարաններում: Այդ մանկավարժական մ ա ս կ ա ր ա դը շատ դժգոհութիւններ է առաջ բերում:» Երևւի յարգելի տեսուչը, սևացնելով մանուկների երեսները և աճելի դարձնելով նրանց ուրիշների համար, ուզում է դրանով չօշափելի կերպովապացուցանել միւս մանուկներին, որ ս ա տ ա ն ա ն ե ր ը դեռ ևս չեն անհետացել աշխարհիս երեսից:

—

ՇՈՒՇՈՒ գաւառում մ ո ր ե խ է երևացել, և ինչպէս գրում են, մեծ քանակութեամբ: Ցաւվայ այս ժամանակին մորեխը կարող է բազմանալ, տարածվել մեծ արագութեամբ և ահագին վնասներ տալ,—այդ պատճառով, առանց ուշացնելու հարկաւոր է, նոյն իսկ տեղական ազգաբնակութեան ձեռքով սկսել մորեխի ոչնչացնելը: Ուրիշ ելք չը կայ առ այժմ: Անհրաժեշտ է, որ տեղական իշխանութիւնը հասկացնի ժողովրդին այդ անյետաձգելի միջոցը: Մեր ժողովուրդը մի քանի տարիներից ի վեր արդէն վարժվել է մորեխը ոչնչացնելու մաքին, նա չէ նայում նրա վրա իբրև անմերձենալի աստուածային պատժի վրա, և եթէ տեղական հասկացող երիտասարդութիւնն էլ ժողովրդին կը դրդի, կը խրախուսի իր ձեռքով ոչնչացնելու իր թշնամուն,—այն ժամանակ անկասկած վտանգի առաջը կարելի է առնել:

—

Մի պարոն ԲԱԳՈՒԻՑ հետևեալ արդարացի և մի և նոյն ժամանակ ծիծաղելի տողերն է գրում. «Այս օրերս այստեղ սկսել է վաճառվել Թիֆլիսում, ժողովրդական ընթերցանութեան համար լոյս տեսած «Խօլերա» գիրքը: Ի նկատի ունենալով խօլերայի վտանգը Պարսկաստանի կողմերից, պէտք էր ենթադրել, որ ամենքը կը շտապեն կարդալ այդ գրքոյկը: Բայց զարմանալի բան. տեղացի մի քանի գրավաճառներ պատմում են, որ շատերը չեն ուզում գնել և կարդալ գիրքը՝ վախենալով «խօլերա» անունից: Ծիծաղելի և անհաւատալի ագիտութիւն: Աչքերը ծածկել և չուզենալ տեսնել մօտեցող վտանգը,—այդ կարող է անել երեխան միայն: Հէնց նոյն իսկ այդ գրքի մէջ ասված է, որ խօլերայով հիւանդանում են աւելի նրանք, որոնք շատ կասկածոտ են և վախենում են: Եթէ մեր ազգի ժողովուրդը այդպէս կը նայի ամեն բանի վրա, այն ժամանակ վայ նրա օրին: Այդպէս են անում փոքրիկ երեխաները, որոնք սատանայից ազատվելու համար, գլուխները կոխում են բարձի տակ, կարծելով որ սատանան ոտից կը բռնի:»

—

Ստացանք Վէնէցիայի «Բազմավէպ» հանդէսի մարտի տետրակը: Շքեղ տպագրութիւն, հիանալի թուղթ, գեղեցիկ տառեր,—բայց որքան լաւ կը լինէր, եթէ սուրբ հայրերը այդ բոլորի հետ միասին «գեղեցիկ» դարձնէին ամսագրի բովանդակութիւնն էլ: Միթէ Մխիթարեանները, ճշմարիտ, կարծում են, որ հայոց կեանքի մէջ՝ արձանագրութիւններից և պատմական անցեալից զատ, ուրիշ բան չը կայ: Մեր խմբագրութեան մէջ ստացվեց և «Հանդէս Ամսօրեայի» ապրիլի տետրակը, որի այդ ամսվայ բովանդակութեան մէջ ևս մի առանձին բան չը կայ:

—

Այսօր, շաբաթ օր, ապրիլի 14-ին, երեկոյեան 8 ժամին, կայանալու է ԹԻՖԼԻՍԻ Նահանգական դատարանում Կովկասեան Իրաւաբանական ընկերութեան նիստը: Պարապմունքների առարկաները հետևեալները կը լինեն. 1) Ընկերութեան վարչական գործեր, ինչպէս՝ նոր անդամների ընտրութիւնը, փոփոխված կանոնադրութեան տպագրելու հարցը, Վ. Ա. Անդրէևսկին պատուաւոր անդամ դիպլոմ մատուցանելը, ընկերութեան գրադարանի վերաբերմամբ եղած ծախսերը և այլն. 2) Ա. Ս. Ֆրէնկէլի զեկուցումը «Դ. Զ. Բաքրաձէի իրաւաբանական գործունէութեան մասին. 3) Պ. Ս. Լեբէդինսկու զեկուցումը «Հին հրէաների հողատիրութեան ձևի մասին:» Ընկերութեան կանոնադրութեան 17-րդ յօդուածի հիման վրա՝ նիստին կարող են ներկայ գտնվել և կողմնակի անձինք:

—

Համարեա մի շաբաթ շարունակ անընդհատ անձրևներ են գալիս Թիֆլիսում:

—

Այս օրերս բացվել է կառավարչապետի պալատում ԹԻՖԼԻՍԻ ռուսաց բարեգործական ընկերութեան հովանաւորութեան տակ գտնվող դպրոցների այլ և այլ ձեռագործների ցուցահանդէսը և տեղի է ունենում այդ ձեռագործների վաճառումը յօգուտ նոյն դպրոցների:

—

«Новое Обозрѣніе» լրագիրը լսել է, որ ԹԻՖԼԻՍԻ հրէաների մէջ միտք է ծագել մի նոր դըպրոց հիմնելու, որտեղ հրէայ մանուկները կը սովորեն մինչև 14 տարեկան հասակը, նախ քան սկսէին պարապել արհեստներով: Ուսումը կաւանդվի հին հրէական լեզուով և դրա համար տեղական հրէական հասարակութիւնը դիտաւորութիւն ունի բերել տալ մի հմուտ ուսուցիչ Վարշավայի հրէական սեմինարիայից, նշանակելով նըրան տարեկան 600 րուբլի ռոճիկ (բացի բնակարանից): Յիշեալ դպրոցի պահպանելը կը նստի Թիֆլիսի հրէական հասարակութեանը տարեկան մինչև 3,000 րուբլի:

—

Հինգշաբթի, ապրիլի 12-ին, ֆրանսիական խումբը խաղաց Բիզէի «Կարմէն» օպերան: Ընդհանուր տպաւորութիւնը լաւ էր: Այդ ներկայացումը մի դաս էր մեր օպերային ընկերութեան համար: Մի թափառող օպերէտային խումբ կարողանում է մի այնպիսի աջող ներկայացում տալ, որի նըմանը հազիւ էր պատահել մեզ տեսնել վերջին սեզոնում տարեկան 50 հազար րուբլի ստացող օպերային խմբի ներկայացումներում: Առաջին տեղը պատկանում է տ. Սանդրէ-Պակկարին. Նա կարմէ-

---

[illegible]

ժպտում էր և այդ ժպիտը որչափ դառն էր, որչափ յուզիչ:

Ես դուրս թռայ ննջարանից. Հայրիկը ինձ նայեց, ժպտաց դառն ժպիտով և ասեց ինձ.

—Ա՛, դու էլ այստեղ ես.... չէ՞ որ Հայրիկը արդէն իր սահմանադրութեան տարեդարձը կատարեց.... էլ վերարկուն պէտք չէր իրեն.... այնպէս չէ՞....

Բ.

Միւս օրը մայիսի 26-ն էր, թիւրքահայոց Սահմանադրութեան տարեդարձի օրը: Լրագիրները և առանձին յայտարարութիւնները յայտնել էին, որ այդ հանդէսը կատարվելու է ս. Փրկչի հիւանդանոցի առջևում փռվող ընդարձակ պարտէզի մէջ:

Երկաթուղին, որը հիւանդանոցի առջևից անցնելով էր գնում Ադրիանապօլիս, այդ օրը մի քանի անգամ յատուկ գնացքներով ժողովուրդը պիտի տանէր հանդէսի վայրը: Կէսօրվայ մօտերը երկաթուղի նստեցի և կէս ժամից յետոյ իջայ պարտէզի մօտ. բազմութիւնը անհամար էր թէ պարտէզի շուրջը և թէ մէջը:

Երկու զուրուշ մուտքը վճարելուց յետոյ՝ անցայ դռնից, որի երկու կողմում շինված պատշգամներից՝ չորս փոքրիկ աղջիկներ վարդեր էին սփռում անցնողների գլխին: Մտայ ներս, բազմութիւնը ճեղքելով դէպի աւազանը գնացի, որի մօտ աստիճանաւոր և մաքրապատ նստարանի վրա նստած կային մի քանի բարձր հոգևորականներ, մի բարձր ամբիոնի վրա կանգնած փքուն ֆրազներ էր արտասանում մի երեսփոխան և ժողովուրդը պատկառելի հեռաւորութեամբ շրջան կազմած՝ լսում էր այդ ճառը:

Այդու ձախ կողում, մի հրապարակի մէջ սեղան էին սարքում և մի մեծիղ վճարողը պիտի կարողանար ճաշել: Աջ կողմում և առհասարակ ամեն մի ծառի տակ, անյենարան կարճ աթոռների վրա նստել «թավլու» *) էին խաղում զանազան խմբեր, իսկ աւազանի մօտ փայտից շինված մի պաւիլիօնի մէջ Թօնիի օրկէստրը Փրկչի ուսումնարանի երգեցիկ խմբի հետ, սպասում էին երգելու և ածելու, երբ երեսփոխանի ճառը վերջանար:

Մամուռներից շինած նստարանի վրա նստել էին պատրիարքը, նրա աջ կողքին Հայրիկը իր հին վերարկուով և ձախ կողքին մի ուրիշ եպիսկոպոս. աւելի ցած՝ այլ կրօնաւորներ և աթոռների վրա նստած վսեմաշուք բէյեր և էֆէնդիներ՝ պայտաձև մի շրջան էին կազմել:

Ես Հայրիկին նայեցի. նրա դէմքի վրա խաղում էր դառն հեգնութեան մի ժպիտ, որը կարծես ծաղրում էր այդ բոլոր շքեղ ցոյցերը և ճառերը, մինչդեռ փոքր ինչ վեր նայելով՝ կարելի էր տեսնել հիւանդանոցի լուսամուտներից դուրս պարզված պանդուխտ հիւանդների, ծառերի տակից դիտող ապիկար ծերունիների դժգոյն և յուսահատ դէմքեր...

*) Նարթախտէ:

Եւ իրաւ, այդ օրը հիւրերին անախորժութիւն չը պատճառելու համար, հիւանդանոցի հոգաբարձութիւնը հազիւ հրաման էր տուել հանդէսը հեռուից դիտելու մի քանի աւելի մաքուր հագնված և հարուստ ապիկար ծերուններին, իսկ խենթերին, ապուշներին, դպրոցի ոչ-երգեցիկ մանուկներին, ապիկար ծերուններին և հիւանդներին իսկ խստիւ արգելված էր դուրս գալու սենեակից կամ պարտէզ մտնելու՝ հակառակ ամենօրեայ սովորութեան:

Բացի դուրս գալը արգելելուց, հրամայված էր ամենքին իրանց տեղից ամբողջ օրը չը շարժվել, իսկ խենթերին՝ հանգիստ նստել, որովհետև այցելուները գալիս անցնում էին և զուարճանում էին այդ բարեկարգութեամբ:

Երբ ճառախօսող երեսփոխանը վերջացրեց և ծափահարութեան համար էլ երեք րօպէ տեղ մի շնորհակալութիւն յայտնելով, ամբիօնից ցած իջաւ, մամռապատ նստարանի ետևում կանգնած գաւառացիները մօտեցան Հայրիկին և խնդրեցին նրան փոքր ինչ խօսել:

Այդ միջոցին նուագածուների խումբը նուագում էր ներսէս պատրիարքի թաղման տխուր երգը:

Հայրիկը գլուխ կախած ուշադրութեամբ լսում էր երգը և նկատելի կերպով մռայլվում էր նրա ճակատը և երբ երգի ձայնը կտրվեց, նա բարձրացաւ տեղից, չորս կողմը նայեց, ժպտաց և ասեց.

—Մօտ եկէք.... իսկ դո՛ւք, բէյեր և էֆէնդիներ, տեղ տուէք հասարակ ժողովրդին, որովհետև իմ խօսելիքս նրանց համար էլ է:

Կայծակի արագութեամբ պարտէզի ամեն անկիւնում հասաւ այն, թէ խօսողը Հայրիկն էր. ամէն ոք շտապեց թողնել խաղը և վազել նստարանի մօտ, իսկ ներս մտնել չը կարողացող գաւառացի աղքատ մշակները, որոնք մի քանի ըստուար խմբեր կազմած, այգու ցանկի ետևից դիտում էին ներսը՝ սկսեցին միմեանց սեղմել և աշխատել լսելու Հայրիկի խօսքերը:

Պէտք է նկատել, որ դրամը մնացած և երկու զուրուշ մուտքի տուրք վճարել չը կարողացող գաւառացի և պօլսեցի աղքատները աւելի շատ էին, քան ներսի էֆէնդիները, բէյերը և հոգևորականները:

Հայրիկը այդ տեսաւ, գլխով մօտ կանչեց տարեդարձի կարգադրութեան հսկող յանձնաժողովի ատենապետին և կռանալով դէպի նա՝ ասեց.

—Նայեցէք դուրսը, Մկրտիչ էֆէնդի, անոնք ալ կուզեն լսել Հայրիկին....

Եւ խորհրդաւորապէս ժպտալով՝ պատասխանի սպասեց: Մկրտիչ էֆէնդին ծոծրակը քորեց, դըրսումը կանգնած ամբոխը դիտեց և չշնջաց:

—Բայց Հայրիկ, ախր այդ անկարելի է.... աւելի քան հազար մարդ կայ դրսում.... կը վնասվինք....

Հայրիկը ձեռքը թափահարեց խստութեամբ, յետոյ իրեն խօսելուն սպասող ժողովրդին դարձաւ և գոչեց.

Ներեցէք... Հայրիկը պիտի խօսի հօն,—հիւանդանոցի բակին մէջ, ուր կարենան լսել բոլորը, թէ վճարողը, թէ չը վճարողը, թէ առողջը և թէ հիւանդը...

Եւ նստաւ:

—Սրբազան, ասեց նրան մի երևելի բէյ-երեսփոխան հպարտութեամբ—ժողովրդեան սպասեցնել տուէք, հարկ էր խօսել:

նին ներկայացնում է իբրև մի ազատ, իբրև մի-ջին աստիճանի անկախ պետութիւն, մի քիչ կողմը հարաժամունքներում ժողովրդի ազդեցիկ: Զայնն էլ միանգամայն հասկանալի է...

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻՑ

Տրապիզոն, 28 մարտի

Մարտի 18-ին, կիրակի, այստեղ կայացաւ Տրապիզոնի վիճակային գաւառական ժողովի նիստը: Ժողովի օրակարգը երկու խնդիրներ ունէր...

...վերադառնալը անհնարին է, ուղարկել էր տեղիս գաւառական ժողովին իր հրաժարականը, որ Տրապիզոնը իր համար նոր առաջնորդ ընտրէ: Գաւառական ժողովը ընդունեց այդ հրաժարականը և վճռեց պատրիարքարանից ընտրելոց ցանկ ...քուէ է խնդրում, հակառակ դէպքում հրաժարվում է, չը կամենալով իր պատիւը վայր գցել, կամ իր ունեցած ուղղութիւնը փոխել—մի կողմից, և միւս կողմից՝ աչքի առջև ունենալով հասարակութեան շահերը, նա չէ կամենում, որ հասարակութեան գործերը իր պատճառով դանդաղ ընթանան, այլ ինքը հրաժարվում է, որ ընտրվեն այնպիսի անձինք, որոնք վայելելով գաւառական ժողովի վստահութիւնը, աւելի ազատ կերպով կը կարողանային վարել ու առաջ տանել այդ գործերը: Սա մի շատ հազւագիւտ և համակրելի երևոյթ է մեր հայկական կեանքի մէջ: Տաճկաստանի սահմանադրութեան առաջին օրից մինչև այսօր այդպիսի մի դէպք չէ եղել ոչ թէ Տրապիզոնում, այլ նոյն իսկ Կ. Պօլսում: Մեր հասարակական գործիչները առհասարակ հետևում են այն խօսքին, որ ասում է՝ j'y suis et j'y reste (ես կամ և պիտի մնամ): Եւ հէնց այդ էր պատճառը, որ երբ քաղաքական ժողովը գաւառական ժողովից վստահութեան քուէ չը ստանալուց յետոյ, իր հրաժարականը յայտնեց, ժողովի անդամներից շատերը մնացին ապշած.—«ծօ, ձեզ ով է հրաժարեցնում—ասեց նրանցից մէկը—մնում էք մնացէք. վստահութեան քուէ չառնելով վարչութիւն կը հրաժարվի, այդպէս բան հեչ չէ եղած»: Բայց քաղաքական ժողովը կատակ չէր անում. նա ասեց և հրաժարվեց:

Դէպ է այստեղ ասել, որ այդ գովելի նորութեան հեղինակը վարչութեան անդամ Յարութիւն էֆէնդի Շէհրիկեանն է, որը փաստաբան լինելով, բաւական ծանօթ է պարլամենտական գործերի հետ:

Միւս օրը, երկուշաբթի երեկոյեան, գաւառական ժողովը նորից գումարվեց, նոր վարչութիւն ընտրելու նպատակով: Այդ երեկոյ էլ նոյն պ. Շէհրիկեանի շնորհով, մի նորութիւն ևս մտաւ ժողովի մէջ. այն է՝ երբ նոր վարչութեան ընտրելեաց ցանկ ներկայացվեց, պ. Շէհրիկեան առաջարկեց ժողովին դուրս գցել ընտրելեաց ցանկից Գէորգ էֆէնդի Գաբրիէլեանի անունը, յիշեցնելով պ.պ. երեսփոխաններին այն, որ երբ մի քանի ամիս սրանից առաջ Տրապիզոնում իտալական դպրոց է բացվել, այդ Գաբրիէլեան էֆէնդին մի շնորհակալութեան թերթ է պատրաստել, ինքը ստորագրել է և մի քանի մարդկանց էլ ստորագրել տուել և յանձնել է իտալական հիւպատոսին: Այդ թերթի մէջ մեծ շնորհակալութիւններ ու գոհունակութիւն է յայտնվում իտալական կառավարութեան, հայերին արած նրա «բարերարութեան» համար և խոստացվում է աջակցութիւն նրանց «բարի գործին»: Ժողովը ընդունեց պ. Շէհրիկեանի առաջարկութիւնը և Գաբրիէլ էֆէնդու անունը դուրս գցվեցաւ ընտրելեաց ցանկից: Իրաւ որ հրապարակական շնորհակալութեան արժանի է պ. Շէհրիկեան իր օգտակար նորութիւնների ներմուծման համար:

Թէ ինչպիսի անձնաւորութիւններից է կազմըւած նոր վարչութիւնը, դժուար է այժմ ասել—այդ ցոյց կը տայ նրանց գործունէութիւնը:

Ց.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Րիօ-Ժանէյրօից հեռագրում են, որ Բրազիլիայի պետական դպրոցներում վերացրած է կրօնի դասատուութիւնը:

—Տուլօնի մէջ Ֆրանսիացիք ոգևորված ցոյցեր արին իտալական նաւատորմին, որը հասել է այդտեղ նախագահ Կարնօին ողջունելու համար:

—Այն բոլոր գերմանական լրագիրները, ինչպէս «Nord-Deutsche Allg. Zeitg.», «Hamburg. Nachrichten», «Post» և այլն, որոնք Բիսմարկի ժամանակ կաշառվում էին գերմանական կառավարութիւնից, և որոնց նիւթական օժանդակութիւն տալը մերժել է այժմեան կանցլէր, գեներալ Կապրիվի, սկսեցին այժմ անողորմ կերպով յարձակվել կառավարութեան դէմ: «Hamburger Nachrichten» լրագիրը, մանաւանդ, սաստիկ յարձակվում է նոր գերմանական կանցլէր Կապրիվիի բռնած ընթացքի դէմ:

—Վիէննայից հեռագրում են ռուսաց լրագիրներին, որ Աւստրիայի մայրաքաղաքի ոստիկանապետը գիտաւորութիւն ունի իր պաշտօնից հրաժարական տալու:

—Բերլինից հեռագրում են հետևեալը. Վիլհէլմ կայսրը ուղարկել է Ժիւլ Սիմօնին մի թանգագին ընծայ, այն է Ֆրիդրիխ Մեծի երաժշտական հեղինակութիւնների պատճէնը, խնդրելով Ժիւլ Սիմօնին ընդունել այդ պարգևը ի յիշատակ Ֆրանսիացի պետական մարդու ստանձնած քաղաքակրթական և խաղաղ առաքելութեան՝ Բերլինի բանւորական հարցին վերաբերեալ կօնգրէսում:

—Նոր պետական կանցլէր, գեներալ Կապրիվի հրամանագրեց գերմանական բոլոր մինիստրութիւններին այսուհետև երբէք ոչինչ յօդուածներ կամ թղթակցութիւններ չը հաղորդել կիսապաշտօնական լրագիրներին, այդ տեսակներին որ և է կառավարչական կարծիքներ ներշնչելու նպատակով, այլ բոլոր պաշտօնական հաղորդագրութիւնները զետեղել միմիայն «Reichsanzeiger» պաշտօնական լրագրում:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Իշխան Բիսմարկի ծննդեան տարեդարձի օրը Ֆրիդրիխսրուէի մէջ ստացվեցան մեծ քանակութեամբ շնորհաւորական հեռագիրներ, նամակներ, ուղերձներ և ընծաներ: Ի միջի այլոց ստացված էր և մի մեծ արկղ. այդ արկղը բանւորները բաց արին, հանեցին նրա մէջ եղած թղթերի անթիւ կտորները,—և յանկարծ նրանց աչքերին ներկայացաւ ինքն ս ա տ ա ն ա ն: Իրաւ, արկղի մէջ դրված էր փայտեայ գեղեցիկ կերպով քանդակագործած սատանայի մեծ պատկերը. նա հագնված էր XVII-որդ դարի հագուստով և ձեռքում բռնած ունէր Բիսմարկին ուղղված շնորհաւորական նամակը: Այդ ընծան ուղարկել էր նախկին կանցլէրին Բերլինի նրա պաշտօղներից մէկը:

* * *

Հայրիկը կէս դէմքով ժպտաց և ասեց զուարթ ձայնով.

—Բէյ, երբ Ազգային ժողովի մէջ նստած ըլլանք, պիտի լսեմ հրամանդ....

Բէյը Ազգ. ժողովոյ վսեմաշուք ատենապետն էր, որը այդ հարուածը ընդունելով, չը կարողացաւ ոչինչ ասել, այլ միայն շրթունքը կծեց:

Քիչ յետոյ երբ ճառախօսներ այլ ևս չը մնացին՝ ամենքը ցրվեցան պարտիզի մէջ, պատրիարքը գնաց հիւանդանոցի վեհարանը, ամբոխը լցվեցաւ հիւանդանոցի զանազան բաժիններում, իսկ Հայրիկը մտաւ հիւանդանոց:

Շատերս հետևեցինք Հայրիկին, մեզ հետ ունենալով և Ցոլհաննէս-աղան և առաջին անգամ ուղղակի դիմեցինք դէպի խենթարանը: Սա մի ընդարձակ բակ ունէր, շրջապատում շինութիւններ, աջ կողքում մարդկանց, ձախ կողքում կանանց խենթանոցները, դէմ ու դէմ ապուշարանը և մի կողքում ապիկարանոցը: Երբ մտնում էինք մարդկանց խենթանոցը, խենթերին ճաշ էին տալիս. խաչված մի մի աման բրինձ և մի փոքրիկ հաց. վերակացուները փայտերը ձեռքերնին՝ հսկում էին նրանց և երբ Հայրիկին տեսան, մի քանի ուժգին հարուածներ տուին մի խենթի, որը պառկել էր և չէր կամենում ոտքի կանգնել: Խենթանոցից ապուշարանը անցանք. ապուշները կարգով պպզել էին պատի տակ, ոմն ժպտում էր, այլը մեղմիկ ձեռքերը դարձնում, միւսը անթարթ աչքերով օդն ի վեր էր նայում, չորրորդը գետնի վրա գծեր էր գծում, իսկ հինգերորդը մեզ նայելով բիբերը սընդիկի պէս անդադար դարձնում և ժպտում էր մի սառուցեցուցիչ խեղճ ժպիտով:

—Խեղճեր, մրմռաց Հայրիկը տխուր դէմքով—որչափ երջանիկ էք... ցաւեր չունիք այլ ևս... և մի առ մի դիտեց նրանց, ծխատուփը դատարկեց իրանից ծխախոտ խնդրող մի ապուշի, բարկութեամբ խլեց ապուշապահի ձեռքից փայտը, որով նա ուզում էր խփել ծխախոտ ուզող ապուշին:

Ապուշարանից մտանք ապիկարանոցը, յետոյ բարձրացանք հիւանդարանը և անցանք պանդուխտ հայաստանցիների բաժինը:

Սա մի երկար սրահ էր քսան մահճակալներով, որոնց բոլորի վրա էլ պառկած էին գունաթափ հայաստանցիներ: Հայրիկը մի առ մի մօտեցաւ ամենքին, հարցրեց, ցաւակցեց, մխիթարեց և երբ վերջին մահճակալին էր մօտենում, նկատեցինք որ մահճակալը շրջապատված էր մի տախտակեայ շարժական պատով և ծածկում էր մեր աչքից հիւանդին:

—Ի՞նչ է այն, հարցրեց Հայրիկը հիւանդապահներից մէկին:

—Մեռնում է, ասեց պարզութեամբ հիւանդապահը—ծածկել ենք, որ ուրիշները չը տեսնեն:

Հայրիկը գունաթափվեց:

—Որտեղացի է, հարցրեց նա:

—Վանեցի է:

—Հեռացուր պատը... ասեց Հայրիկը յուզմամբ—մեզ թող նրա մօտ:

Հիւանդապահը վարանեց, բայց Հայրիկի տխուր դէմքը, նրա կնճռոտ ճակատը, մոլեգին հայեացքը սոսկեց նրան և նա շարժեց տեղից պատը:

—Մեռնում են... մեռնում են... մռմռաց Հայրիկը ներս մտնելով մեզ հետ:

Մահճակալի վրա պառկած էր մի կմախք դարձած երիտասարդ. աչքերը փակել և մեծ ճիգեր էր գործում շունչ առնելու. մահվան քրտինքը արդէն թացացրել էր նրա ճակատը. ձեռները սկսել էին սառել:

Հայրիկը կռացաւ նրա վրա, մի րոպէ դիտեց, յետոյ ձեռքը մեռնողի ճակատին դրաւ և միւս ձեռքը իր դէմքին՝ արտասվեց:

Հիւանդը աչքերը բաց արաւ, նախ զարմացած արտասվող Հայրիկին նայեց, յետոյ շարժվեցաւ, շրթունքները մօտեցրեց Հայրիկի ձեռքին, բերանը բաց արաւ, մի խուլ արձակեց... և ամեն ինչ վերջացել էր:

Հայրիկը ձեռքը հեռացրեց, փակեց մեռածի աչքերը, մի կողմ քաշվեցաւ և գլուխը ծռած, դիտեց թէ ինչպէս հիւանդապահները մօտեցան մեռածին, քաշեցին հանեցին նրա վրայից վերմակը, դրին մեռելին նրա վրա և բռնելով դուրս տարան....

Մենք ցած իջանք. Հայրիկը այլ ևս չէր ժըպտում: Նա միայն հետևեալ բառերը արտասանեց դառնութեամբ:

—Վ ե ր ը մ ե ռ ն ո ւ մ ե ն... վ ա ր ը գ ո ւ ա ր ճ ա ն ո ւ մ, ո՜հ, ո՜հ...

Կէս ժամից յետոյ Հայրիկը մտաւ հիւանդանոցի բագը, յայտնեց որ խօսելու է և երբ բագում այլ ևս ասեղ գցելու տեղ չը մնալու չափ լցվեցան, նա բարձրացաւ աղջկանց ապիկարանոցի բարձրադիր դրան չեմքի վրա՝ ստնդուղների գլխին, չորս կողմը նայեց, ձեռքով պատուիրեց աւելի մօտ գալու և ասեց խռպոտ ձայնով:

—Առաջ եկէք, այլ ևս ձայն չը մնաց վրաս...

Առաջ եկան, լռութիւն տիրեց, Հայրիկը թաշկինակով սրբեց ճակատի քրտինքը, իր տխրութիւն ազդող հայեացքով դիտեց ամենքին և սկսեց խօսել:

Խօսեց հիւանդանոցի վրա, նկարագրեց խենթերի կեանքը, ապուշարանը, ապիկարանոցը և երբ եկաւ հիւանդարանին՝ ձայնը դողաց:

—Ժողովուրդ, գոչեց—երբ մխիթարում էի հիւանդներին, տեսայ մի հայաստանցի կորիճ երիտասարդի մահը... մեռաւ նա, ոչ ոք կար վրան լացող...

Չեմ յիշում ինչ խօսեց այլ ևս, աչքերը մեծացել էին, ձայնը դղրդեցնում էր բագը, շրթունքները դողում էին, թիկունքները վեր ու վար ելնում իջնում, հեւում էր և թաշկինակով անդադար քրտինքն էր սրբում...

Այո, չեմ յիշում ինչ խօսեց, բայց երբ կանգ առաւ, ամենքը լաց էին լինում, իսկ ինքը Հայրիկը—դեղնել էր, և կարծես պատրաստ էր ընկնելու...

—Մեռան... գոչեց նա—և քանիսներն են այդպէս մեռնում, դատարկվում է հայրենիքը, անտէր են մնում սև հողերը, այրիանում է հայ կինը, որբանում մանուկը, դատարկվում է հայրենիքը, դատարկվում է.....

Յետոյ յանկարծ դադարեց, ամենքին նայեց և երբ տեսաւ որ բոլորն էլ արտասվում էին, դէմքը խոժոռեց, նստաւ, յետոյ վեր թռաւ, ուղղեց իր բարձր հասակը, սեղմեց բռունցքը, երկարացրեց ձեռքի գաւազանը, մի քայլ յառաջ եկաւ, գոռաց և ասաց.

—Ցիմար և ո՛չ-իմաստուն ժողովուրդ.... որ միայն արտասվել գիտէք....

Յետոյ ձեռքով դէմքը ծածկեց և ընկաւ աթոռի վրա.... Երբէք չեմ մոռանայ այդ խօսքերը:

Վ. Փափազեանց

կանայք հետզհետէ ձգտում են կատարելապէս հաւասարվել իրանց իրաւունքներում տղամարդկանց իրաւունքների հետ։ Գալիցիայի Լվօվ (Լեմբէրգ) քաղաքի երեք անդաւակ տիկիններ այս օրերս մի առաջարկութիւն ներկայացրին աւստրիական պատերազմական մինիստրին, խնդրելով որ թոյլ տրվի Լվօվ քաղաքի մի քանի կանանց և օրիորդներին կազմակերպել իգական զինուորներից բաղկացած մի գունդ։ Քանի որ գոյութիւն ունի ընդհանուր զինուորագրութիւնը, ասված է խնդրագրի մէջ, ինչո՞ւ ուրեմն կանայք չը պէտք է մասնակցեն հայրենիքի պաշտպանութեան գործում, մանաւանդ որ կանանցից և օրիորդներից շատերը թէ զէնք գործածել գիտեն և թէ աւելի մեծ ֆիզիկական ոյժ ունեն, քան թէ այն սեռը, որը իրան ուժեղ է անուանում։ Տիկինները աւելացնում են իրանց խնդիրքի մէջ, որ զէնքերը և համազգեստները իրանց հաշւով կառնեն և պատրաստ են անվարձ ծառայել զօրքի շարքերում։ Սակայն պատերազմական մինիստրութիւնը վերոյիշեալ խնդիրքը քննելուց յետոյ՝ մերժեց Լվօվի քաջասիրտ և հայրենասէր տիկինների խնդիրքը։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՉԱՐՋՈՒՅ, 11 ապրիլի։ Թուրքեստանի գեներալ նահանգապետը հրամայեց Ամու-Դարիայի նաւատորմին՝ որ բաղկացած է «Պետերբուրգ», «Ցար», «Ցարիցա» և «Մոսկվա» շոգենաւերից՝ սկսել կանոնաւորապէս ապրանքներ և ճանապարհորդներ փոխադրել Պետրո-Ալէքսանդրովսկի, Չարջույի և Կերկի մէջ։

ԲԷԼԳՐԱԴ, 12 ապրիլի։ Սկուպշչինան լիազօրութիւն տուեց կառավարութեանը ծախսել սպառազինութեան վրա 12 տարվայ ընթացքում 10 միլիօն, որը պէտք է ծածկվի ուղղակի հարկերը 6% աւելացնելով։—«Օդիեկ» լրագիրը հաղորդում է, որ այն յանձնաժողովը, որը նշանակված է հրացանների տեսակները ուսումնասիրելու համար, այսօր ուղևորվում է Ռուսաստան։

ՎԻԷՆՆԱ, 11 ապրիլի։ Տեմեշվարեան գունդը մեծ պատրաստութիւններ է տեսնում այս օրերս 25-ամեայ յօբելեանը տօնելու այն օրից, երբ որ Թագաւոր Կայսրը այդ գնդի շէֆ է համարվում։

Այսօր այստեղ հասաւ Պարսից շահի ամուսինը։

ՎԻԼՀԵԼՄՍՀԱՖԷՆ, 12 ապրիլի։ Վիլհելմ կայսրը ուղևորվեց Օլդենբուրգ՝ Մօլտկէի հետ։

ԴԱՐՄՇՏԱՏ, 12 ապրիլի։ Այսօր այստեղ հասաւ անգլիական Թագուհին։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 ապրիլի։ Դօնի շրջանի ազնուականութիւնը Թագաւոր Կայսրին ներկայացրած ամենահպատակ ուղերձով արտայայտել է իր հաւատամութեան զգացմունքները այն ողորմածութիւնների համար, որ շնորհված է ազնուականութեան, թէ դէպի ազնուականութիւնը ունեցած անձնական հաւատարմութեան և թէ նրա դրութիւնը աւելի բարւոք դարձնելու համար։ Նորին Մեծութիւնը բարեհաճութեամբ ընդունելով դօնեցի ազնուականների այդ անկեղծ հաւատարմութեան և անսահման սիրոյ զգացմունքները, հրամայեց նրանց յայտնել Բարձրագոյն շնորհակալութիւն։—Երէկ ռուսաց արդիւնաբերութեան նպաստող ընկերութեան մէջ մասնաժողովի անդամ Մէց զեկուցում անելով կեանքը ապահովագրող ամերիկական «Նիւ-Եօրկ» և «Էկվիտէբլ» ընկերութիւնների գործունէութեան վնասակարութեան մասին, խնդրեց ընկերութեանը՝ խնդրամատոյց լինելու, որ կառավարութիւնը, ձեռք բերած իրաւունքների հիման վրա, թոյլ չը տայ ընդհանրապէս կեանքի ապահովագրութիւն օտարերկրեայ ձեռնարկութիւններին և դադարեցնէ «Նիւ-Եօրկ» և գլխաւորապէս «Էկվիտէբլ» ընկերութեան գործունէութիւնը։ Բազմաթիւ հասարակութիւնը համակրութեամբ ընդունեց զեկուցումը։

ՀՌՕՄ, 12 ապրիլի։ Մինիստրութիւնը սկզբունքով վճռեց փոքրացնել զօրքի և նաւատորմի ծախսերը։

ԲՐԻՒՍԵԼ, 12 ապրիլի։ Թագաւորը որոշել է Բելգիային յանձնել այժմ իրան պատկանող գերիշխանութիւնը, որ ունի Կօնգօ պետութեան վրա։

ԽԱԲԱՐՕՎԿԱ, 12 ապրիլի։ Հարաւ-Ուսուրեան նահանգի սահմանագլխի վրա չինաց կառավարութիւնը շատացրել է մի քանի բերդապահ գնդեր՝ ի հաշիւ միւսների, առանց շատացնելու զօրքի ընդհանուր թիւը։ Սուիֆարի գետաբերանի մօտ նիւթեր են պատրաստված ամրութիւններ կառուցանելու համար։

ՊԱՐԻԶ, 12 ապրիլի։ Ռուսաց դեսպանի մօտ ընդունելութիւնները կը սկսվեն մայիսի 5-ին մի ճաշով, ի պատիւ հանրապետութեան նախագահի։

ՎԻԷՆՆԱ, 12 ապրիլի։ Դելեգացիաները կը գումարվեն յունիսի 6-ին Բուդա-Պեշտում։

ԲԵՐԼԻՆ, 12 ապրիլի։ Հաուսպէրի փոխարէն ծովային մինիստր նշանակվեց փոխ-ծովապետ Գալման։

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

փօստային գնացքը ուղևորվում է

ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Բաթում . . 8 ժ. 40 ր. առաւ.
ԲԱԹՈՒՄԻՑ գալիս է Թիֆլիս . 11 » 8 » երեկ.
ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Բագու . . . 12 » 8 » երեկ.
ԲԱԳՈՒԻՑ գալիս է Թիֆլիս . . 7 » 40 » առաւ.

Ապրանքա-ճանապարհորդական գնացքը

ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Բաթում . . 1 ժ. 10 ր. ցերեկ.
ԲԱԹՈՒՄԻՑ գալիս է Թիֆլիս . 10 » 15 » առաւ.
ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Գանձակ . . 9 » 45 » առաւ.
ԳԱՆՁԱԿԻՑ գալիս է Թիֆլիս . 8 » 47 » եկեկ.

—

ՌՈՒՍԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՇՈԳԵՆԱՒԵՐ

Ձմեռնային երթևեկութիւն

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ օրերը, երեկոյեան 4 ժամին, շոգենաւը Բաթումից ուղևորվում է Օդէսա, Նովօրոսիյսկի վրայով։

ՇԱԲԱԹ օրերը, երեկոյեան 8 ժամին, շրջական րէյսով, բոլոր նաւահանգիստների վրայով։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ օրերը, երեկոյեան, արտասահմանեան րէյսով, դէպի Կ. Պօլիս։

—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ օրերը Օդէսայից շրջական րէյսով եկող շոգենաւը հասնում է Բաթում մօտ կէս գիշերին։

ՈՒՐԲԱԹ օրերը, Օդէսայից ուղղակի րէյսով եկող շոգենաւը հասնում է Բաթում, առաւօտեան։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ օրերը, առաւօտեան, հասնում է Բաթում Կ. Պօլսից եկող շոգենաւը։

Խմբագիր-Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET COM.

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Շոգենաւերի կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկուշաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի 7/19 մարտից սկսած

ԵՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁ

Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսօն, և Կ. Պօլիս, չորեքշաբթի օրերը, երկուշաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի 14/26 մարտից սկսած։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ ՇՈԳԵՆԱՒԵՐԸ ԴՈՒՐՍ ԵՆ ԳԱԼԻՍ

Հինգշաբթի, 26 ապրիլի (8 մայիսի), շոգենաւ ՍԻՐԿԱՍԻ, նաւապետ ԲՕՇԷԼ.
— 10/22 մայիսի — ՄԻՆԳՐԷԼԻԱ, — ԺԻԲՈՒԷՆ.
— 24 մայիսի (5 յունիսի) — ԱՆԱՏՕԼԻԱ — ԳԱՐՐԻԳ.
— 7/19 յունիսի — ՍԻՐԿԱՍԻ — ԲՕՇԷԼ.

Տեղեկութիւնների համար ճանապարհորդների և բեռների մասին թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան ագէնտներին. ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գարանիօնին, Նաբերէժնայա, իսկ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ պ. Րէնօին, Նախկին Արծրունու գալերէայում, № 114.

7—10 (շ. և ե.)

ВЫСОЧАЙШЕ УТВЕРЖДЕННОЕ

ТОВАРИЩЕСТВО

МЕХАНИЧЕСКАГО И ЧУГУННО-ЛИТЕЙНАГО ЗАВОДА

БЕЛЛИНО-ФЕНДЕРИХЪ

ВЪ ОДЕССѢ.

Складъ и производство сельско-хозяйственныхъ и заводскихъ машинъ и орудій, какъ-то:

Постоянныхъ паровыхъ машинъ и котловъ разныхъ системъ и силъ, Мукомольныхъ мельницъ и всякаго рода принадлежностей къ нимъ. Щеретовокъ, вальцовыхъ поставовъ крупосѣекъ, буратовъ и всякихъ другихъ мельничныхъ машинъ системы Г. Даверіо. Лѣсопильныхъ станковъ съ пилами. Конныхъ молотилокъ, и приводовъ, вѣялокъ, соломорѣзокъ, кукурузныхъ молотилокъ—ручныхъ, конныхъ и паровыхъ Прессовъ для винограда и сѣна. Маслобоекъ, брандспойтовъ и пасовъ. Конныхъ грабель «Голинсвортъ».

Производство котельныхъ работъ и отливка изъ чугуна и мѣди.

Выполненіе всякаго рода заказовъ для паровыхъ вальцовыхъ мельницъ, винокуренныхъ, пивоваренныхъ, сахарныхъ и другихъ заводовъ, вагоны для конножелѣзныхъ дорогъ.

Складъ локомобилей, паровыхъ молотилокъ, конныхъ молотилокъ со штифтовыми барабанами и конныхъ приводовъ извѣстной фирмы Клйетонъ и Шутлівортъ въ Линкольнѣ, и Вѣнѣ.

Главный складъ жатвенныхъ машинъ и косилокъ «Желѣзная рама» и «Континенталь» Джонстона.

Единственный складъ вальцовыхъ станковъ Г. ДАВЕРІО въ Цюрихѣ.

Заводъ имѣетъ свой собственный эллингъ для постройки пассажирскихъ и буксирныхъ пароходовъ, паровыхъ катеровъ, баржъ и проч. и принимаетъ заказы на поднятіе на эллингъ судовъ для исправленія или окраски подводныхъ частей и ихъ корпусовъ.

Агентъ въ Ростовѣ н|Д. Г. Я. Золотухинъ, Николаевскій пер. д. Арт. Яблокова, противъ Реальнаго училища кв. № 8.

6—100 (ե. շ.)

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

MESSAGERIES MARITIMES

(ՄԵՍՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ)

կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ԼՕՆԴՕՆԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ,

Ուրբաթ, ապրիլի 20 (մայիսի 2) դուրս կը գնայ ԲԱԹՈՒՄԻՑ CAMBODGE (ԿԱՄԲՕՋ) շոգենաւը, նաւապետ NÈGRE (ՆԷԳՐ), դէպի Կ. Պօլիս, Մարսէլ, Հավր և Լօնդօն մտնելով և միջանկեալ նաւահանգստները։

Ագէնտները՝ ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գ. ԷՍՍԷՆԺԷՐ, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ՝ ԳԷՈՐԳ ՀԷՋՈՒԲԵԱՆ ՀԷՋՈՒԲԵԱՆՑ, իսկ ԲԱԳՈՒԻ մէջ ԳՕԼԴԼՈՒՍ։

2—2

ՄԻՋՈՑ **ԽԱՐԲՈՒԽԻ** ԴԷՄ

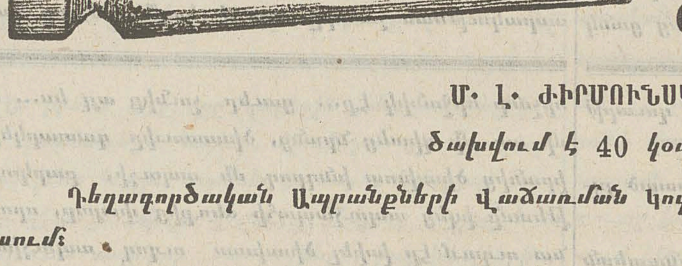

բժշկական դէպարտամենտից թոյլատրված

ՕԼՖԱԿՏՕՐԻՈՒՄ ՆՈՒԴԻԼԻՆ

Մ. Լ. ԺԻՐՄՈՒՆՍԿՈՒ

Ծախվում է 40 կոպէկով

Դեղագործական Ապրանքների վաճառման կովկասեան ընկերութեան մէջ Թիֆլիսում։

6—52 (Շ.)

Խելագար և հիւանդ նախկին վարժապետ Տէր-Աստուածատրեանի համար, «Մշակի» մէջ հրաւէր անելուց յետոյ, դեկտեմբերի 20-ից մինչև ներկայ ապրելի 11-ը, ութ հոգուց ստացված է ընդամենը 11 րուբլի, որը և ծախսված է նրա վրա։

Խնդրում ենք ցանկացողներին, իրանց օգնութիւնը չը խնայել հիւանդ վարժապետի համար մինչև որ կարելի կը լինի տեղաւորել քաղաքային հիւանդանոցում։ Նուէրները կարելի է ուղարկել հետևեալ հասցէով. Միրզօևի բաղնիսը, Վահան Սուքեասեանին։ Նուիրատուների անունները վերջը կը յայտարարվեն լրագրում։

Կոստանդին Ք. Արարատեան
Վահան Սուքեասեան

2—3

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԻՏԱԼԱՑԻ ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ԴԵՐԱՍԱՆ

ԷՐՆԷՍՏՕ ՌՕՍՍԻ

ԻՐ ԽՄԲՈՎ, ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐ ԿԸ ՏԱՅ ՄԱՅԻՍԻ 26-ԻՑ ՍԿՍԱԾ

ՌԷՊԷՐՏՈՒԱՐ. ՕԹԷԼԼՕ, ԼՈՒԴՕՎԻԿ XI, ՔԻՆ, ԱՐՔԱՅ ԼԻՐ, ՈՃՐԱԳՈՐԾԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸ, ՇԷՅԼՕԿ, ՄԱԿԲԷՏ, ՆԷՐՕՆ, ՀԱՄԼԷՏ, ԵՒ ԿՕՐԻՕԼԱՆ։

Ներկայացումների համար բացված են ԵՐԿՈՒ ԱԲՕՆԸՄԷՆՏՆԵՐ, իւրաքանչիւրը 5 ներկայացում պարունակող։ ԱՌԱՋԻՆ աբօնըմէնտը կը բաղկանայ՝ „Օթելլօ“, „Ոճրագործի ընտանիք“, „Շէյլօկ“, „Մակբէտ“ և „Նէրօն“ պիէսաներից, իսկ ԵՐԿՐՈՐԴ աբօնըմէնտը „Լուդօվիկ XI“, „Կօրիօլան,“ „Քին“, „Արքայ Լիր“ և „Համլէտ“ պիէսաներից։

Աբօնըմէնտը ընդունվում է թատրօնի կասսայում ամէն օր, 10-ից մինչև 2 ժամը։ Աբօնըմէնտից ստացված բոլոր փողերը կը յանձնվեն Առևտրական բանկը, ուր որ կը պահվեն մինչև պ. Ռօսսիի խմբի գալը։

5—15